

Samhällskunskap B

SAMHÄLLSVETENSKAP

NATIONELLT CENTRUM FÖR FLEXIBELT LÄRANDE

Innehåll

	Sidan
Välkommen till kursen Samhällskunskap B	4
Om ämnet	4
Om kursen	5
Mål för kursen Samhällskunskap B	6
Betygskriterier	6
Kursens innehåll och uppläggning	7
Examination	8
Kursmaterial	8 - 9
Studieenhet 1	10 - 12
Studieenhet 2	13 - 15
Studieenhet 3	16 - 24
Studieenhet 4	25 - 30
Studieenhet 5	31 - 34
Textbilaga ”FN:s förklaring om mänskliga rättigheter”	35 - 39
Förkortad version ur ”Konventionen om barnets rättigheter”	40 - 43

CFL ansvarar inte för fortsatt uppdatering av kursmaterialet.
Vuxenutbildare har full rättighet att återanvända materialet
efter eget behov./09-2004

Välkommen

till kursen i

Samhällskunskap B!

Redan på kursen i samhällskunskap A blev du medveten om att människan står i centrum för studierna i ämnet. Utgångspunkten är människors relationer till och samverkan med varandra i stor eller liten skala. Det kan handla om relationer i små grupper som t.ex. inom en familj eller på en arbetsplats. I det vidaste perspektivet rör det sig om relationer mellan så stora samhällsbildningar som stater eller rentav mellanstatliga organisationer som FN eller EU. Mellan individen och samhället sker en ständig växelverkan, vi påverkas och formas av det samhälle vi lever i samtidigt som vi själva formar både det nuvarande och det framtida samhället. I alla samhällsbildningar förs en debatt rörande olika problem. I ett demokratiskt samhälle är det både en rättighet och en skyldighet att ta del av den allmänna debatten. Men för att kunna delta i denna krävs både kunskap om problemen och en medvetenhet om hur vi kan påverka en lösning av dem. Så är samhällsvetenskapen i sig normativ, förutom att den kartlägger verkligheten söker den också vägar att förändra den studerade verkligheten. För att kunna lösa t.ex. arbetslöshetsproblemet måste vi vara insatta både i orsakerna till dess uppkomst och i de konsekvenser som den kan tänkas få. Utifrån denna kunskap kan vi sedan formulera åtgärder och jämföra dessa med varandra för att nå den bästa lösningen. Men hur ska vi då erhålla denna kunskap? Varifrån kan vi hämta information? Och hur säkra kan vi vara på att informationen är sann eller riktig? Inte ens vetenskapen ger oss en varaktig sanning om verkligheten. Det vi kallar vetenskapliga bevis är ju endast bevis till dess att de motbevisas av ett nytt vetenskapligt påstående om verkligheten.

Som du säkert förstår kommer denna kurs i Samhällskunskap B inte att ge dig alla svar, men förhoppningsvis kommer den att ge dig det redskap som du behöver för att formulera de frågor som i sig lyfter fram samhällsproblemen. Därmed kommer du att erhålla en större beredskap för att hantera förändringar i det samhälle som du är med om att skapa.

Om ämnet

Enligt Skolverkets föreskrifter syftar utbildningen i ämnet samhällskunskap till att med **demokratin** som värdegrund bredda och fördjupa kunskaperna om nutida samhällsförhållanden och samhällsfrågor. Genom studier av levnadsvillkoren i olika länder och samhällssystem ska förståelse för värdet av en **kulturell mångfald** uppnås. Ämnet ska ge förutsättningar för de studerande att erhålla **respekt för mänskliga rättigheter** och därmed **ta avstånd från olika former av förtryck**.

Läroplaner och kursplaner bygger på skollagen. Efter genomgången kurs i Samhällskunskap A vet du att lagar stiftas av Sveriges Riksdag och att riksdagen är den folkrepresentation vilken alla röstberättigade i Sverige har utsett. Det är alltså medborgarna i Sverige som fastställt de värderingar som ska ligga till grund för vårt samhällsliv och därmed för studierna i samhällskunskap. Förståelse för innebörden av demokrati, kulturell mångfald, mänskliga rättigheter och förtryck är således grundläggande för den gemensamma värdegrunden, vilken både läroplaner och kursplaner utgår ifrån.

Följande frågeställningar blir därför viktiga utgångspunkter för studiet i ämnet samhällskunskap.

- Vad är demokrati? Varför är det så eftersträvansvärt?
- Varför är det så värdefullt med en kulturell mångfald?
- Vad är en mänsklig rättighet? Hur ska dessa tillgodoses?
- Vilka uttryck kan förtryck ta sig? Hur kan man stävja det?

Om kursen

Kursen Samhällskunskap B betonar arbetssättet mer än själva faktakunskapen. Du kommer att på denna 100-poängskurs studera olika samhällsfrågor utifrån olika nivåer och ur olika perspektiv. Du kommer att utveckla färdigheter som informationssökning, källkritik och analysförmåga. Pågående samhällsförändringar ska lyftas fram och bearbetas utifrån ett kritiskt förhållningssätt. Utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv kommer du att bli medveten om orsaker till att samhället ser ut som det gör, vilka konsekvenserna kan bli av olika politiska beslut och hur problem kan åtgärdas med olika metoder som i sin tur skapar olika önskvärda och mindre önskvärda konsekvenser. Du kommer att få möjlighet att själv fundera över lösningar på rätt så komplicerade samhällsproblem. Detta förutsätter ett öppet förhållningssätt. Det finns sällan någon enda riktig lösning och varje lösning i sig skapar nya problem.

Mål

Enligt kursplanen för Samhällskunskap B fastslås följande mål.

Eleven ska efter avslutad kurs

- vara förtrogen med hur politiska, ekonomiska, geografiska och sociala förhållanden formar såväl vårt eget som det internationella samhället
- kunna tillämpa samhällsvetenskapliga modeller och metoder på komplexa samhällsfrågor
- kunna hämta information från olika källor och medier samt kritiskt granska och tolka dessa
- kunna tillämpa ett kritiskt förhållningssätt till olika samhällsfrågor och samhällets utveckling
- kunna använda ett grundläggande samhällsvetenskapligt perspektiv för att analysera olika frågor och vara medveten om hur orsaker, konsekvenser och åtgärder hänger ihop.

Betygskriterier

Godkänd

- Eleven använder olika modeller och metoder för att beskriva och analysera samhällsfrågor.
- Eleven sätter sig in i olika uppfattningar om aktuella samhällsfrågor och söker förstå bakgrunden. Eleven uppvisar ett medvetet, konstruktivt kritiskt förhållningssätt vid arbetet med samhällsfrågor.

Väl godkänd

- Eleven väljer medvetet modell eller metod vid arbetet med samhällsfrågor och motiverar sitt ställningstagande.
- Eleven förstår, förklarar och diskuterar människors livsvillkor utifrån ekonomiska, politiska och sociala aspekter.

Mycket väl godkänd

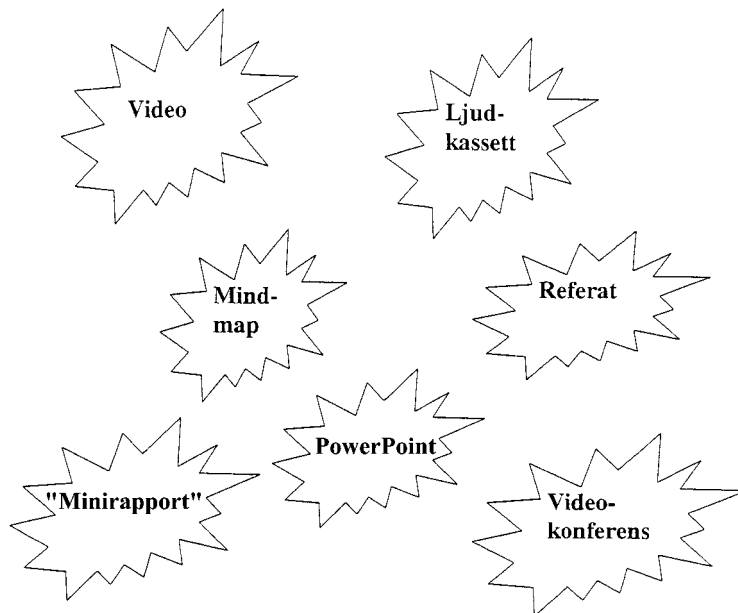
- Eleven använder medvetet och kritiskt flera olika källor och verktyg samt analyserar komplexa samhällsfrågor ur olika aspekter med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp och modeller.

Kursens innehåll och uppläggning

Kursen i Samhällskunskap B omfattar **fem studieenheter** som var och en avslutas med ett studiearbete. Tanken är att du ska börja varje studieenhet med att läsa introduktionstexten för att sedan gå vidare med de angivna avsnitten i kursboken. Varje studieenhet avslutas med det tillhörande studiearbetet.

- Studiehandledningen **inleds** med ett avsnitt om samhällsvetenskaplig metod och olika former för redovisning av den förvärvade kunskapen. Denna studieenhet är tänkt att fungera som en introduktion och utgör i sig ett redskap för de fortsatta studierna som berör olika angelägna och aktuella samhällsfrågor av både lokal, regional, nationell och internationell karaktär.
- **Studieenhet 2** utgår från kursplanens betoning av demokratin som värdegrund, kunskaper om levnadsvillkoren i olika länder och samhällssystem, respekt för mänskliga rättigheter och värdet av en kulturell mångfald. De mänskliga rättigheterna studeras med tonvikt på barnens speciella utsatthet.
- I **studieenhet 3** betonas ämnets karaktär av aktualitetsämne då frågor som globaliseringen, den ekonomiska världsordningen och Sveriges eventuella medlemskap i EMU behandlas.
- I **studieenhet 4** behandlas statens organisation och funktion. Betoningen ligger på innebörden av ”det goda samhället” och statens uppgift att garantera välfärd för sina medborgare.
- **Studiearbete 2, 3 och 4** innehåller två avdelningar. Först kommer ett antal faktafrågor (A), därefter får du möjlighet att välja en av några lite mer omfattande uppgifter där du förväntas arbeta på ett självständigt och undersökande sätt (B). Resultaten av dessa B-uppgifter presenterar du med en valbar redovisningsmetod. Du väljer ett sätt som passar dig bra. Det kan ske skriftligt i form av ett referat eller en ”minirapport”.

Du kan göra en muntlig presentation på en video- eller en ljudkassett. Till ljudkassetten kan du bifoga en mindmap. Du kan göra en PowerPoint-presentation. Om du har möjlighet kan du använda dig av videokonferens. Välj den uppgift som känns mest angelägen eller mest intressant och presentera den på det sätt som ger dig själv mest rättvisa. Variera gärna presentationsformerna.

- I **studieenhet 5** ges du möjlighet att utifrån ett antal teman själv välja ett ämne som ska vara utgångspunkt för det avslutande studiearbetet som består av en **uppsats**.

Examination

Examinationen på denna kurs är inbyggd som en integrerad del i inlärningsprocessen. Detta innebär att studiearbetena är betygsgrundande. Som avslutning på kursen får du göra en skriftlig opposition på en annan studerandes uppsats.

Kursmaterial

Det material som ingår i kursen är följande.

Almgren, H/Höjelid, S/
/Nilsson, E/Persson, P.E/
/Skärstrand, L

*Reflex. Samhällskunskap för
gymnasieskolan. B- och C-kurs.*
Gleerups 2000

Fem studiearbeten

	Studiehandledningen	Reflex
Studieenhet 1 Metod och redovisning	s. 10-12	Metod och redovisning s. 6-30
Studieenhet 2 Demokrati och mänskliga rättigheter	s. 13-15	Demokrati och diktaturens väsen s. 167-191 Barnen i världen s. 46-70 Interkulturell kommu- nikation s. 31-45
Studieenhet 3 Det internationella samhället	s. 16-24	EMU – Sveriges nästa ”val” s. 223-246 Globaliseringen s. 247-255 Fattiga och rika länder s. 256-283
Studieenhet 4 Statens funktion och organisation	s. 25-30	Hur styrs världens stater? s. 145-152 Etik och moral i sam- hällslivet s. 153-165 Välfärdsstaten s. 210-222
Studieenhet 5 Valfritt problem- område	s. 31-34	

Studieenhet 1

Metod och redovisning

Utgångspunkten för studiet i ämnet samhällskunskap är så gott som alltid en aktuell fråga eller ett aktuellt problem som kräver sin lösning. För att hitta svaret eller lösningen krävs i första hand faktakunskaper. Dessa uppgifter måste sedan bearbetas, analyseras och tolkas. Vägen till den nya kunskapen om verkligheten utgörs av en arbetsprocess som vi med vetenskaplig terminologi kallar metod.

Målet med denna studieenhet är att du ska få en inblick i samhällsvetenskapliga forskningsmetoder. Den utgör därmed en grund för det fortsatta arbetet med kursen.

Avsnitt ur Reflex   Metod och redovisning, s. 6-30

Börja denna kurs med att läsa Tage Danielssons text *Om sannolikheten* på sidan 16 i kursboken.

Kanske bör vi, som Tage Danielsson, ta det här med sanning eller sannolikhet med en nypa salt. På ett mycket underfundigt och roande sätt lyfter Tage Danielsson fram betydelsen av ett kritiskt betraktelsesätt. Det budskap som han förmedlar kan vara värdefullt att ha med sig genom kursen i Samhällskunskap B. Här är nämligen samhällsvetenskapens kärna, denna att det inte finns några absoluta sanningar. Eftersom samhällsvetaren själv är en del av det samhälle som ska studeras blir kunskapen om samhället i viss mån alltid subjektiv. Inledningsvis konstaterade vi att även vetenskapen har sina gränser, alla vetenskapliga ”sanningar” är i själva verket bara tillfälliga påståenden som kan emotsägas av kommande ”nya sanningar”.

Medvetenheten om detta kräver ett kritiskt förhållningssätt. Vi kan börja denna kurs med att konstatera att kritiskt tänkande är något positivt då ett sådant förhållningssätt ger oss förmåga att kunna skilja mellan fakta och värderingar. Genom att stanna upp, reflektera, se på förhållanden ur olika perspektiv, ta del av olika synsätt, resa nya frågor och söka tänkbara lösningar kan vi bidra till att samhället förändras i positiv riktning.

Kunskapssyn

Bland de mål och riktlinjer som anges för kunskaper i skollagen, läroplanen och kursplanerna betonas synen på kunskaper som ett **redskap** för att

- formulera och pröva antaganden
- lösa problem
- reflektera över erfarenheter
- kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden
- lösa praktiska problem och arbetsuppgifter.

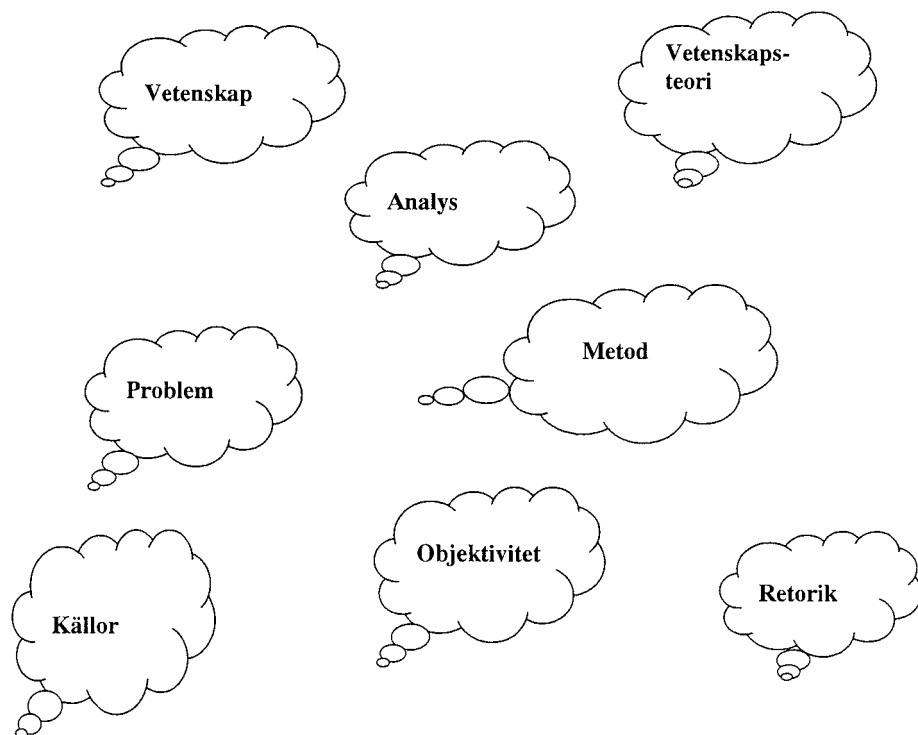
Utifrån denna kunskapssyn blir **vägen till** kunskapen avgörande och det yttersta målet med studierna blir att utveckla ett redskap eller instrument för inhämtandet av vidare kunskap.

Läroplanen framhåller vad som kommit att kallas ”**de fyra f:n**”, nämligen

- fakta
- förståelse
- färdighet
- förtrogenhet

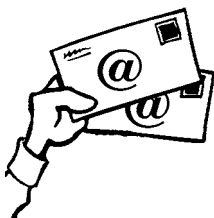
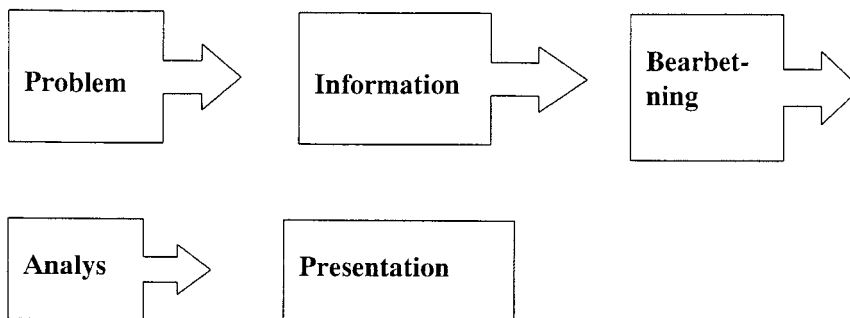
Dessa fyra ”f” förutsätter och samspelar med varandra. Faktakunskaper och förtrogenhetskunskap är olika aspekter på kunskap. Att utveckla ett medvetet förhållningssätt till själva kunskapen blir så i sig självt den mest eftersträvarvärda kunskapen. Överfört på ämnet samhällskunskap innebär detta att mångfasetterade samhällsfrågor studeras utifrån tillämpade samhällsvetenskapliga modeller och metoder. Arbets sättet på B-nivån kännetecknas av denna kunskapssyn och ett probleminriktat lärande blir en förutsättning för att du som kursdeltagare ska närma dig ett mer vetenskapligt sätt att arbeta och tänka. I denna studiehandledning kommer därför det undersökande och problembaserade arbets sättet att vara utgångspunkt och i den första studieenheten kommer samhällsvetenskapliga begrepp och metoder att särskilt lyftas fram.

När du läser avsnittet *Metod och Redovisning* i **Reflex** ska du se till att du förstår innebörden av begrepp som:

I de följande studieenheterna kommer du att arbeta med olika aktuella samhällsproblem eller tendenser. Du ska göra detta utifrån ett undersökande arbetssätt som innefattar **problemformulering, informationsinsamling, bearbetning** och **analys** samt **presentation**.

Kom alltså ihåg att arbeta efter följande steg;

Nu är det dags att göra det första studiearbetet!

Studieenhet 2

Demokrati och mänskliga rättigheter

På s. 182-183 i Reflex finns ett citat ur Ryszard Kapucinskis bok *Imperiet*. Citatet påvisar värdet av samtal i ett demokratiskt system. Han pekar också på det förhållandet att demokrati är något mer än en beslutsprocess. Det handlar om ett idéinnehåll som innefattar mänskliga värden och respekt för dessa. Åsikts- och yttrandefrihet är en av de mest grundläggande förutsättningarna för demokratin. Demokratin som livsform innebär att människor behandlar varandra med respekt och att alla har lika värde. Så måste också staten behandla sina medborgare lika och med samma respekt.

Målet med denna studieenhet är att du ska få förståelse för demokratis innebörd och nödvändigheten av respekt för mänskliga rättigheter samt bli medveten om värdet av en kulturell mångfald.

Avsnitt ur Reflex   **Demokratins och diktaturens väsen, s.167-191**
Barnen i världen, s. 46-70
Interkulturell kommunikation, s. 31-45

Demokratin är, som Slavenka Drakulic skriver, inte någon present som man får utan ansträngning. Den förutsätter en ständigt pågående och öppen dialog och ställer därför stora krav på medborgarna. Både nyetablerade och mer stabila demokratiska stater står inför stora problem. För sådana stater som de forna kommunistdiktaturerna i Östeuropa och de tidigare militärdiktaturerna i Latinamerika krävs inte bara en förändring av beslutsprocessen, utan också att medborgarna "skolas in" i ett demokratiskt förhållningsätt. Att genomgå denna omvandling tar tid.

De båda författarna som citeras i avsnittet *Demokratin och diktaturens väsen*, Ryszard Kapucinski och Slavenka Drakulic, lyfter fram problemet med diktaturens "sinnelag". Att leva i ett samhällssystem där både rättssäkerheten, integriteten och rätten att delta i och påverka samhällslivet är begränsade innebär att befinna sig i ett tillstånd där rädslan och tystnaden utgör en del av det vardagliga livet. Människor som levt länge i diktaturer är inte vana att uttrycka sina åsikter eller att ifrågasätta politiska beslut. De båda författarna, som själva levt och verkat i diktaturstater, hjälper oss att nå en djupare förståelse för innebörden av att leva i en diktatur.

Yttrandefriheten handlar om att få protestera mot förhållanden man anser felaktiga, att få tala för lösningar man själv tror på och att ha rätt att ta del av information från olika håll. Åsikts- och yttrandefriheten är så en del av det fria och, med Karl Poppers ord, öppna samhället (se s. 172 i Reflex).

De mänskliga rättigheterna

Den 10 december 1948 antogs **FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna**. Detta dokument är av stort politiskt värde och avsikten var att det skulle vara normgivande för politiker och myndigheter i hela världen. Deklarationen är dock inte juridiskt bindande, vilket innebär att man kan undlåta att följa den.

De mänskliga rättigheterna förutsätter demokrati. Ingen diktatur kan uppfylla de demokratiska mekanismer som artiklarna föreskriver. Till de demokratiska idealen hör människors lika värde, grundläggande fri- och rättigheter, trygghet och rättssäkerhet. Den 16 december 1966 antogs **Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter**. Det skulle dock dröja tio år innan tillräckligt många stater (35) hade ratificerat den för att den skulle kunna träda i kraft 1976. Denna konvention gäller som ett avtal mellan de stater som anslutit sig. Den är, till skillnad mot **FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna**, juridiskt bindande. Som konventionsstat åtar man sig att respektera och tillförsäkra varje medborgare de rättigheter som räknas upp i konventionen. När det gäller att beivra brott mot dessa regler blir situationen mer problematiskt då det internationella rättssystemet är svagt. Möjligheten att besluta om påföljder för den stat som eventuellt bryter mot de mänskliga rättigheterna är mycket begränsade och företeelser som tortyr, godtyckligt fängslande, ras- och religionsförföljelse, censur och åsiktsförtryck är i många av världens stater vardagliga företeelser.

Betydelsen av undertecknande och ratifikation

Ratifikation innebär att man ansluter sig till konventionen och förbinder sig att tillämpa den. I en skrivelse, s.k. **ratifikationsinstrument**, bekräftar staten att man ansluter sig till konventionen. När en stat har ratificerat en konvention förbinder den sig att anpassa de egna lagarna i linje med konventionstexten. Det är endast landets parlament som har befogenhet att besluta om ratificering.

Ofta föregås ratifikationen av att staten **undertecknar** konventionen. Detta undertecknande är en form av avsiktsförklaring om att man tänker ratificera längre fram. I väntan på parlamentsbeslutet visar man då att man stödjer innehållet. Det kan också vara ett sätt att uppmuntra andra stater att ratificera eller att påskynda beslutet.

Barnkonventionen

De mänskliga rättigheterna gäller för barn som för vuxna. Barn är individer med samma värde som vuxna. Då FN 1948 skrev under **Deklarationen om de mänskliga rättigheterna** insåg man inte att barn var särskilt utsatta.

När **Barnkonventionen** antogs 1989 var det efter många års diskussioner om barns utsatthet, vilket krävde mer långtgående rättigheter.

Framför allt har barnen rätt till egen talan och respekt. Konventionen trädde i kraft 1990, men trots att 191 stater har ratificerat den uppvisar många stater mycket stora brister vad gäller efterlevnaden. Ett land, USA, har undertecknat men inte ratificerat. Somalia har varken undertecknat eller ratificerat. Dessutom har omkring en tredjedel av de 191 länder som ratificerat reserverat sig mot delar av konventionen. De har därmed markerat att de inte kommer att tillämpa en del av rättigheterna. Så har t.ex. regeringarna i Djibouti, Iran, Kuwait, Mauretanien, Pakistan och Syrien reserverat sig och skrivit att de inte kan ta hänsyn till de artiklar i konventionen som är ”oförenliga med den islamiska sharia-lagen”. Vatikanstaten har skrivit att ”tillämpningen av konventionen ska vara förenlig i praktiken med Vatikanens särart och källorna till dess lagar”.

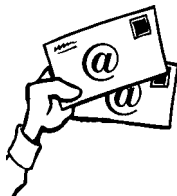
Kommittén som granskar efterlevnaden av barnkonventionen uppmanar regelbundet regeringar som har reserverat sig att ta tillbaka reservationerna med hänvisning till att syftet med konventionen är att skapa en minsta norm för vård och skydd av barn som kan tillämpas universellt. När det gäller de islamiska regeringarnas reservationer hänvisar kommittén till att flera islamiska länder deltog i utarbetandet av konventionen för att bevaka förenligheten med sharia-lagen. Egypten var också ett av de länder som först undertecknade.

I denna studieenhet fäster vi uppmärksamheten på just barnens situation när det gäller respekten för de mänskliga rättigheterna. I kapitlet *Barnen i världen* blir du medveten om bristerna i Barnkonventionens förverkligande.

Kulturmöten

Människors rättigheter kränks och många utsätts för förföljelse som resultat av politisk aktivitet eller att de tillhör en viss religion eller minoritet i sitt land. Många människor tvingas till flykt och så möter folk av olika ursprung varandra i ett nytt samhälle, det mångkulturella. Vid möten med andra kulturer blir man i högre grad medveten om sina egna rötter och ett kulturutbyte äger rum. Alla kulturmöten är dock inte problemfria, tvärtom känner sig många människor ofta hotade av det som är främmande och reagerar aggressivt istället för att visa den respekt som är en nödvändig förutsättning för demokratin som livsform. En demokratisk stat måste rymma många olika kulturer och dessa kulturer måste kunna leva sida vid sida med ömsesidig respekt och en demokratisk stat måste kunna skydda sina medborgare mot diskriminering.

I avsnittet **Interkulturella kommunikationer** blir du medveten om de svårigheter som kan uppstå vid kulturmöten. Du blir också medveten om betydelsen av kunskap om och förståelse för andra kulturer. Denna förståelse är en förutsättning för att människor ska kunna bemöta varandra med den respekt som krävs av ett demokratiskt samhälle.

Nu är det dags för studiearbete 2!

Studieenhet 3

Det internationella samhället

Vi lever i vad vi kallar ett internationellt samhälle. Inom ekonomins område är integrationen särskilt tydlig och har givit upphov till begreppet ”globalisering”. Integrationssträvanden förekommer mer eller mindre i alla delar av världen, men det välstånd som den globala ekonomin skapar är framför allt koncentrerat till Nordamerika, Europa och Japan. Det fattiga länderna får endast i liten utsträckning del av detta ökade välstånd och befinner sig i marginalen utanför globaliseringsprocessen. Den snabba globala produktionsökning som är märkbar sedan 1950-talet har fördelats mycket ojämnt mellan världens befolkning och klyftorna mellan de fattigaste och de rikaste både mellan och inom världens stater har under samma period ökat.

Målet med denna studieenhet är att du ska erhålla medvetenhet om det internationella samhällets betydelse ur ekonomiskt, socialt och politiskt perspektiv. Du ska få insikt i betydelsen av att globaliseringens möjligheter också måste innefatta en global rättvisa.

Avsnitt ur Reflex   **EMU –Sveriges nästa ”val”**
s. 223-246

Globaliseringen
s. 247-255

Fattiga och rika länder
s. 256-283

Några tolkningar av begreppet globalisering

Enkelt uttryckt skulle man kunna beskriva globaliseringen som en pågående process där ekonomin ges företräde framför politiken och där den internationella nivån råder över den nationella.

Som vi redan inledningsvis uppmärksammade är den avsedda processen inte global i den bemärkelsen att den omfattar hela globen. Många av världens stater är inte en del av detta förlopp. Utifrån detta perspektiv kan naturligtvis begreppet ifrågasättas.

Björn Elmbrant, författare till boken *Hyperkapitalismen*, gör en distinktion mellan *globalisering* och *globalism*. Med denna skillnad vill han klargöra att globaliseringsbegreppet står för det förhållandet att marknadskrafterna råder över de politiska besluten medan begreppet *globalism* omfattar en situation med större öppenhet och mångfald. I denna definition ligger en värdering, *globalism* ses som något positivt medan *globaliseringen* tolkas som en process för enbart några av världens ledande stater och som dessutom enbart rör kapitalmarknaden. Så hävdar en del statsvetare att själva begreppet myntats just i syfte att legitimera marknadens dominans.

Ekonomer Klas Eklund (se citat s. 249 i Reflex) gör en liknande definition. För honom står begreppet globalisering för något mer än ekonomisk integration, det innefattar den verksamhet som företag med moderna kommunikationer kan bedriva utanför sin egen nation. Därigenom styrs världsekonomin inte av politiska beslut utan av ekonomiska beslut fattade av transnationella företag. En företeelse som givit upphov till begrepp som ”turbo-kapitalism” eller, som titeln på Björn Elmbrants bok, ”hyperkapitalism”.

Så vill också de i Reflex nämnda brittiska professorerna, Paul Hirst och Grahame Thompson, göra en tydlig åtskillnad mellan internationalisering och globalisering i det att internationaliseringsprocessen, till skillnad från globaliseringsprocessen, inrymmer nationell politisk makt. Enligt dessa befinner vi oss dock inte i en globaliseringsprocess eftersom kontakterna mellan staterna till största delen utgörs av handel. Benämningen internationell ekonomi skulle därför bättre beskriva förhållandet. Hirst och Thompson drar också paralleller till den internationella handel som intensifierades från kolonialismens era från 1870-talet fram till första världskriget.

Det finns också de som hävdar att globaliseringen inte är något nytt fenomen. Enligt forskarna Kevin O'Rourke och Jeffrey Williamson visar ekonomin internationella tendenser redan före 1914. Perioden 1914-45 utgör så i själva verket en parentes då internationalisering av handel, kapital och människor avstannade på grund av mellanstatliga konflikter.

Ur ett annat historiskt perspektiv lyfter författarna till den mycket uppmärksammade boken *Globaliseringsfällan. Angreppet på demokrati och välfärd*, Hans-Peter Martin och Harald Schumann, fram det förhållandet att ekonomins makt över politiken vid ett tidigare tillfälle, nämligen 1930-talets börskrasch, resulterat i vad de kallar en global katastrof.

Tolkningarna av globaliseringens innebörd är alltså många och sinsemellan olika. Så tolkas också konsekvenserna som både negativa och positiva. Sett ur ett utvecklingsperspektiv kan globaliseringen ge sådana effekter som att de transnationella företagens makt över ekonomin hindrar många utvecklingsländerns självständiga utveckling. Beroendet till västvärlden stärks. I Reflex nämns några forskare som påvisat just de negativa effekterna av globaliseringen för Afrikas del.

Ökad världshandel – ökad rikedom?

Ett stort ekonomiskt utbyte mellan världens stater där specialisering, arbetsfördelning och stordriftsfördelar utnyttjas torde gynna alla parter. Erfarenheten visar oss dock att detta utbyte inte sker på jämlik basis och att några stater utvecklas på andras bekostnad. De multinationella företagens investeringar görs till största delen i de redan rika länderna och om investeringar görs i de s.k. utvecklingsländerna är det i ”de rikaste av de fattigaste”.

För att fördelarna med världshandeln ska överstiga nackdelarna för alla världens stater krävs politiska strategier.

På den världskonferens som FN höll om social utveckling i Köpenhamn 1995 fastslogs att den globaliserade ekonomin mycket väl skulle kunna leda till ökat välstånd även för de s.k. utvecklingsländerna om bara strategier utarbetades. De politiska strategierna skulle kunna formuleras utifrån det utvecklingsstadium man befinner sig på, men bör innehålla de sex åtgärder som beskrivs på s. 267-268 i Reflex.

Vad är utveckling?

Mycket grovt kan världens nationer delas in i de som har och de som inte har. Den största delen av världens befolkning lever i de ”mindre utvecklade” länderna. Indelningen ”mer eller mindre utvecklad” grundar sig dock nästan helt på ekonomiska förhållanden. Man bortser från sådana faktorer som hälsa, utbildning och kultur. Sedan 1960-talet har man dock i större utsträckning uppmärksammat historiska, politiska och sociala orsaksförklaringar. Det förhållande att man på något sätt vill dela in världens stater efter grad av utveckling har givit upphov till ett antal olika begrepp. Indelningarna har ofta varit uppbyggda ur de redan högt utvecklade staternas perspektiv. De flesta industriländerna, dvs. de där industrisektorn är dominant, har haft en benägenhet att se utveckling som en process genom vilken de andra ”mindre utvecklade” länderna skulle bli mer lika dem själva.

I Reflex nämns begrepp som:

- **I-land – U-land**

Här står begreppet i-land för de länder som genomgått en industrialisering som resulterat i att industrisektorn är central inom näringslivet. U-landsbegreppet avsåg till en början ett land som var ”underutvecklat”, mindre utvecklat, i förhållande till de industriellt utvecklade länderna. Senare har termen använts för att beteckna att en utvecklingsprocess var igång, dvs. landet stod under utveckling. Den utveckling som avses är den från en jordbruksbaserad till en industribaserad ekonomi.

- **Nord-Syd**

Avsikten med denna indelning har varit att beteckna att de högt utvecklade länderna geografiskt finns på norra delen av jordklotet, medan de mindre utvecklade finns på södra halvklotet. Dessa begrepp ansågs inte heller så värdeladdade som industri- och utvecklingsland. Beteckningen är dock missvisande med tanke på att de tätast befolkade u-länderna ligger norr om ekvatorn. I själva verket bor ca 85 % av jordens befolkning norr om ekvatorn.

- **Tredje världen**

Begreppet har stått ensamt för att beteckna u-länderna. Beteckningar första och andra världen har inte använts i samma omfattning men underförstått har de högt utvecklade industriländerna i Västeuropa samt USA utgjort första världen, medan de mindre utvecklade länderna i bl.a. Östeuropa betraktats som tvåa. Ibland har också begreppet den fjärde världen använts för att beteckna de allra fattigaste länderna. Denna terminologi är knappast användbar idag, men just begreppet tredje världen har levt kvar.

Vi kan se att alla dessa försök till terminologi för att dela in världen efter utvecklingsgrad faller av flera skäl. Dels utgår man inte från någon klar definition av begreppet utveckling, dels bortser man från att länderna inom en grupp sinsemellan är väldigt olika. Sedan 1970-talet har försök gjorts att dela in de olika u-länderna i olika undergrupper och begrepp som NIC-länder, LDC-länder och OPEC-länder har lanserats (Reflex s. 270-271). Vid en studie av den ekonomiska världsordningen kan det dock vara värdefullt att fundera kring begreppen, deras användbarhet och deras brister.

Om innebörden av att vara EU-medborgare

När Sverige 1995 gick med i Europeiska Unionen blev alla dess medborgare därmed också unionsmedborgare. Såväl medborgarskapet i nationen Sverige som medborgarskapet i EU förutsätter ett aktivt deltagande i samhällsutvecklingen. För att kunna utnyttja våra möjligheter till att påverka utvecklingen i Sverige likväl som i Europa måste vi ha kunskap om besluts- och genomförandeprocesser. Många svenska medborgare känner dock en väldig distans till beslutsfattandet i Bryssel och valdeltagandet till **Europaparlamentet** var 1999 endast 38,8 %. Som en bakgrund till studiet av avsnittet om EMU beskrivs här kortfattat EU:s funktion och organisation. Två delar av samarbetet ska betonas; **Unionsmedborgarskapet** och **EMU**.

De tre pelarna

Samarbetet inom EU utgår från tre s.k. pelare; en ekonomisk, en politisk och en juridisk.

Till **den första pelaren** hör områden som

- Romfördraget
- demokratisering av institutionerna
- **unionsmedborgarskapet**
- behörighetsområden
- **EMU**

EMU, den europeiska och monetära unionen, omfattar i sin tur;

- en gemensam valuta (Euro),
- en europeisk centralbank (ECB),
- en gemensam penningpolitik,
- samordning av den ekonomiska politiken.

Samarbetet rörande dessa områden sker till stora delar överstatligt, dvs. medlemsländerna har helt eller delvis avstått från att självständigt fatta beslut och är bundna av de gemensamma majoritetsbesluten.

Den **andra pelaren** rör unionens förhållande till världen utanför EU-området.

Den omfattar därmed:

- den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken.

Hit hör en gemensam försvarspolitik förverkligad genom VEU, Västeuropeiska unionen. Denna är i första hand tänkt att utgöra en militär allians för kollektivt självförsvar, men den ska också verka för ekonomiskt och socialt samarbete. Samarbetet på detta område sker **mellanstatligt**, vilket innebär att EU:s styrorgan är av mindre betydelse.

Den **tredje pelaren** rör juridiska områden och inrikes frågor som

- asylpolitik
- regler för gränspassager
- kampen mot narkotikamissbruk
- kampen mot internationellt bedrägeri
- samarbete mellan tull, polis och domstolar

Även här sker samarbetet **mellanstatligt**.

De styrande EU-organen

Enligt EU:s grundlag, **Romfördraget** reviderat genom Europeiska enhetsakten, ska de olika styrorganen vara jämbördiga. Det har dock förekommit en form av maktkamp mellan dem och under senare år (genom Maastrichtfördraget 1993) har Parlamentets ställning stärkts.

Europeiska rådet

är det högsta politiska organet. Det består av medlemsländernas regeringschefer. Dessa samlas till toppmöten minst två gånger om året och drar då upp de **övergripande riktlinjerna** för samarbetet.

Ministerrådet

är det högsta **lagstiftande** organet. Det består av en minister från varje land. Den aktuella frågan avgör vilken minister som deltar. Är det försvarsfrågor samlas försvarsministrarna, är det jordbruksfrågor samlas jordbruksministrarna etc. I Ministerrådet beslutas om nya lagar. Ministrarna ska företräda nationella intressen och är också utsedda genom allmänna val inom respektive nationer.

Kommissionen

är det **förslagsställande, verkställande och övervakande** organet. Den utgör därmed en slags ”regering”. Den har **ensamrätt** på att lägga förslag till nya lagar och beslut. Kommissionärerna utses på 5 år av sina medlemsländer men ska, till skillnad från ministrarna i Ministerrådet, företräda hela EU.

EU-domstolen

tolkar reglerna och kan döma länder som bryter mot de gemensamma reglerna. Den har därmed den avgörande **kontrollmakten**. Tolkningarna och besluten är prejudice-
rande, vilket innebär att EU-rätten går före den nationella rätten. Varje medlemsland har en domare, utsedd på sex år.

Europaparlamentet

är inte att jämföra med ett nationellt parlament då det inte har lagstiftningsmakt. Men från att ha varit endast en rådgivande församling har det utvecklats till en av de viktigare institutionerna. En förklaring till att parlamentet tidigare endast givits en rådgivande roll har varit rädslan från de nationella parlamenten att den överstatliga makten skulle bli för stor.

Genom både Maastricht- och Amsterdamfördragen har dock Parlamentet fått en mer aktiv roll och har idag följande uppgifter och befogenheter;

- övervaka Kommissionen,
- ändra och förkasta EU-budgeten,
- yttra sig över Kommissionens förslag (innan det föreläggs för Ministerrådet),
- göra tillägg till förslag som rör EU:s inre marknad,
- godkänna kommissionens ordförande och kommissionen i sin helhet (sedan Amsterdamfördraget).

De **626** ledamöterna väljs av sina hemländer i allmänna och direkta val. De första direktvalen till Europaparlamentet genomfördes 1979 och har sedan dess hållits vart femte år. Valdeltagandet har genom åren varierat, men visar en stadigt sjunkande tendens. Vid det senaste valet, 1999, beräknas mindre än varannan EU-medborgare röstat (49,2 %).

Av de 626 ledamöterna utser Sverige **22**. I Sverige, Finland och Österrike, som blev EU-medlemmar vid årsskiftet 1994/95 genomfördes under åren 1994-96 extra parlamentsval för att utse de första ordinarie ledamöterna till parlamentet. Därmed har två val till Europaparlamentet hållits i Sverige, 1995 och 1999. Mellan dessa val uppvisas en minskning av valdeltagandet och 1999 deltog endast 38.8 % av de röstberättigade svenskarna. Man kan konstatera att EU-medborgarna inte utnyttjar sin möjlighet att påverka i den omfattning som vore efterträvansvärt i demokratiskt hänseende. Om orsakerna till det låga och sjunkande valdeltagandet finns flera teorier. Avståndet till makten och misstroende gentemot parlamentarikerna både gällande närvaro och arvoden är några orsaker som angivits som förklaringar.

Den globala konkurrensen har gjort att EU-länderna har bundits ännu starkare till varandra. 60 % av medlemsstaternas handel sker med andra medlemsländer. Sverige är ett litet land som är mycket beroende av utrikeshandeln i allmänhet och av handeln med EU-länderna i synnerhet. Redan då EG bildades 1957 diskuterades frågan om en europeisk monetär union och när EU bildades 1993 ingick förverkligandet av EMU som en del i det intensifierade samarbetet. Grundtanken med en union med gemensam valuta är att den gemensamma europeiska marknaden innefattande fri rörlighet av kapital, varor, tjänster och människor kan förverkligas fullt ut.

EMU – ett uttryck för globalisering eller en väg att ta tillbaka makten över ekonomin?

Det är den ökade ekonomiska integrationen inom Europa som lett till att EG utvecklats till EU. Beslutet om att bilda EMU, den Ekonomiska och Monetära Unionen, fattades i samband med att fördraget om Europeiska Unionen undertecknades i Maastricht 1992. Så kan EMU ses som slutstationen för den ekonomiska integrationen och därmed en del av globaliseringsprocessen. Ur ett nationellt perspektiv kan medlemskapet i EMU ses som ett överlämnande av den politiska makten. Samtidigt kan EMU ur ett europeiskt perspektiv ses som en möjlighet för de europeiska staterna att tillsammans ta tillbaka en del av den statliga makten över ekonomin. Beroendet av omvärlden, framför allt USA, torde bli mindre. Möjligen kan man lättare tygla den fria ekonomin som globaliseringen givit vid handen och därmed återupprätta balansen mellan marknad och stat.

Från rörliga växelkurser till en valutaunion

I Reflex inleds kapitlet ”EMU- Sveriges nästa val” med en historisk genomgång av olika växelkurssystem alltifrån Bretton Woods till ERM. Mellan helt rörliga växelkurser och en valutaunion med gemensam valuta finns ett antal olika växelkurssystem.

- **”managed float” - styrd växelkurs**

Växelkurserna är orörliga, men centralbankerna kan ”stödköpa” eller ”stödsälja” för att hindra valutans från att falla eller stiga för mycket i värde. Systemet har sedan mitten av 1980-talet använts mellan de största industriländerna.

- **”exchange rate band” - växelkursband**

De ingående valutorna får röra sig upp och ner med högst 15 % runt de fastställda centralkurserna. Kännetecknande för ERM-systemet.

- **”adjustable peg” - fasta men justerbara**

Växelkurserna hålls helt fasta eller tillåts variera inom ett smalt band. Kurserna kan ändras enligt vissa regler. Ex. Valutakorgen (där svenska kronan ingick 1977-1991)

- **”gold exchange standard” - guldmyntfotssystem**

I ett system med guldmyntfot har valutorna ett värde i förhållande till guld. Bretton-Woods-systemet var en kombination av guldmyntfot och fasta men justerbara växelkurser. Dollarn hade ett fast värde i förhållande till guld och övriga valutor hade bestämda värden i förhållande till dollarn.

I större delen av världen går utvecklingen mot allt rörliga växelkurser, men inom EU har tendensen varit den motsatta. Orsaken torde vara att EMU inte bara är ett ekonomiskt samarbete utan också ett politiskt. Det slutliga målet är en politisk union och det fördjupade ekonomiska samarbetet har utgjort ett led i förverkligandet av det utvidgade politiska samarbetet.

Det speciella med EMU är att självständiga nationer förenas kring en gemensam valuta. Då EMU inte har någon motsvarighet i övriga världen eller i historien har det varit svårt att förutspå något om framtiden. I debatten om EMU har man därför tvingats utgå från ekonomisk teoribildning, framför allt *den teori om optimala valutaområden* som återges på s. 235 i Reflex.

Utöver dessa fem villkor har den kanadensiske ekonomen Robert A. Mundell kompletterat sin teori med ytterligare ett.

- ekonomierna bör vara mångsidiga, så att inte störningar i exempelvis enbart skogsbranschen kan leda till kris i hela ekonomin.

Detta sjätte villkor liksom det första uppfylls ganska väl. EU-länderna handlar med varandra till två tredjedelar och ekonomierna är att betrakta som mycket mångsidiga. Beträffande de övriga villkoren ser det sämre ut.

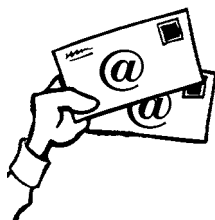
Man kan konstatera att

- Lönerna i Europa är ganska orörliga och att arbetskraften inte är så benägen att flytta till ett annat EU-land.
- Det politiska samarbetet har hittills inte varit så omfattande.
- Den gemensamma budgeten har hittills varit liten. När EMU trädde i kraft utgjorde den gemensamma budgeten drygt en procent av EU-ländernas samlade BNP.
- Skillnaderna mellan länderna är stora när det gäller hur de drabbas av gemensamma, symmetriska, respektive landspecifika, assymetriska, störningar. För länder som Sverige, Finland, Irland och Storbritannien har de landspecifika störningarna störst betydelse. I länder som Belgien, Frankrike, Nederländerna, Tyskland och Österrike är de gemensamma störningarna av störst betydelse. I den betydelsen är alltså inte ländernas ekonomier så lika varandra. Å andra sidan kan en ökad handel dem emellan göra att de blir mer lika varandra.

När **Calmforsutredningen** (se s. 232 i Reflex) kom till slutsatsen att en monetär union bestående av alla EU-medlemmar inte var eftersträvaransvärd var det med hänsyn till riskerna för stora svängningar i produktion och sysselsättning. Ett lämpligt valutaområde skulle, enligt utredningen, kunna innefatta Tyskland, Frankrike, Nederländerna och Österrike. Rekommendationen för Sveriges del, ”att vänta och se”, grundade sig på det förhållandet att den svenska ekonomin skiljer sig för mycket från de andra ländernas.

Det viktigaste orsakerna bakom ställningstagandet var

- Den höga arbetslösheten i Sverige skulle riskera att stiga ytterligare vid ett EMU-medlemskap eftersom ekonomiska störningar inte skulle motverkas genom penningpolitiska medel.
- Den svenska statsbudgeten ansågs för svag. Ytterligare nedskärningar i den offentliga sektorn skulle bli nödvändiga om produktionen skulle minska och arbetslösheten stiga till följd av en störning.
- Det krävdes tid för politisk förankring.
- Om länder som Danmark och Storbritannien står utanför vinner inte Sverige så mycket på ett deltagande. Dessutom skulle övriga EU-länder då lättare acceptera ett svenskt utanförskap.

Nu är det dags för studiearbete 3!

Studieenhet 4

Statens funktion och organisation

”L’etat c’est moi” (Staten, det är jag) lär Ludvig XIV ha sagt. Så betraktade han staten som något som stod över själva samhället och dess medborgare. Men staten är ett kollektiv och kan därför inte likställas med en individ, även om denne har total makt över de andra individerna i kollektivet. En stat förutsätter medborgare och Ludvig XIV kunde naturligtvis inte ensam utgöra den franska staten. Genom en sådan tolkning av statsbegreppet tog denne enväldige monark avstånd från de människor och den verksamhet som utgjorde själva staten.

Staten är att betrakta som en produkt av samhället likväl som den ska tjäna de medborgare som ingår i den. Staten har förpliktelser gentemot individen, men också individen har ett ansvar för ”det gemensamma bästa”. Så har medborgarskapet i en stat både en social och en politisk dimension. Vi förväntas delta i beslutsfattandet för att verka för att staten tillser alla sina medborgare.

Målet med denna studieenhet är att du ska reflektera över statens funktion samt den organisation som utvecklats för att tillfredsställa de medborgerliga kraven.

Avsnitt ur Reflex

Hur styrs världens stater?

s. 145-152

Välfärdsstaten

s. 210-222

Etik och moral i samhällslivet

sid. 153-165

Vad är en stat?

Historiskt kan staten som fenomen härledas till de mer avancerade högkulturer som uppstod under 4000- och 3000-talet f. Kr. I dessa tvingades man utveckla mycket komplexa sociala system för att organisera samarbetet. Samhällena utvecklade nya organisationsformer både ekonomiskt och politiskt. Man kan konstatera att produktionen utgör en springande punkt i själva statsbildningen. Ju mer avancerad produktionen och ju större avkastningen av produktionen är, desto mer avancerad blir statsmakten. Tidigare i historien var familjen eller släkten både produktionsenhet och organisationsenhet. Sådana ”ättesamhällen” existerar fortfarande i en del områden i världen, men i en tid som kännetecknas av internationalisering och globalisering befinner sig dessa i marginalen och familjen eller stammen har i de flesta samhällsbildningarna ersatts av statliga myndigheter.

Ett historiskt exempel är den atenska statens uppkomst. Ur fyra atenska stammar på Attika växte ett avancerat samhälle med en blandad befolkning fram.

Mötet med andra folk genom kolonialiseringen och den utökade handeln och produktionen omintetgjorde ”stamordningens” mycket reglerade beslutssystem. Av nödvändighet infördes en centralförvaltning och de av stammarna tidigare självständigt förvaltade angelägenheterna förklarades gemensamma och hän-sköts åt ”det gemensamma rådet” i Aten. Därmed var det första steget taget till den s.k. **gentilordningens** undergrävande. En gemensam atensk folkrätt infördes och denna stod över familjens och stammens rättsbruk.

Så kan staten uppfattas som en produkt av samhällsutvecklingen. Vid ett bestämt utvecklingsstadium blir samhällets verksamhet, liksom befolkningens storlek, så omfattande att det krävs någon form av institutioner eller myndigheter för att kunna organisera samhällslivet. Trots att statsmakten på detta sätt uppkommit ur medborgarnas samverkan, ställer den sig ibland över själva samhället och uppvisar en distans till människorna. Så var fallet med de enväldiga furstarna på Ludvig XIV:s tid. Genom att likställa staten med sig själv tog dessa avstånd från de medborgare de var satta att leda.

Enligt den **folkrättsliga praxisen** definieras en stat utifrån följande grundvillkor.

- Organisationen ska vara den högsta auktoriteten inom sitt territorium och ha maktbefogenheter över individerna inom territoriet.
- Regeringen ska effektivt behärska detta territorium och existerande statsapparat.
- Organisationen måste ha nått en utvecklingsnivå så att den har kapacitet att upprätthålla diplomatiska förbindelser med andra stater.

Utifrån denna definition skulle man kortfattat kunna beskriva **en stat som en maktorganisation som har kontroll över en befolkning inom ett visst territorium**. Denna definition säger dock inget om vad makten ska användas till. Ord som kontroll och makt klingar gärna negativt i våra öron. I de **liberala, representativa demokratier** som tas upp i Reflex på s. 145-151 förutsätts makten användas till att förverkliga det demokratiska idéinnehåll som lyftes fram i studieenhet 2. Makten ska också ligga hos folkrepresentationen och därmed vara förankrad hos majoriteten av medborgarna. Staten ska utgöra ett redskap för att förverkliga demokratiska ideal som jämlikhet och rättvisa. Statens roll blir att inrymma alla konkurrerande uppfattningar och sammanjämka dem för ”det allmänna bästa”. Den offentliga sektorn ska stå i medborgarnas tjänst och tillgodose deras behov och önskemål.

Den sociala dimensionen

Medborgarskapet i en stat har inte bara en politisk dimension i det att man ges möjlighet, och även förväntas, att delta i beslutsfattandet. Staten har också förpliktelser gentemot individen då den ska garantera sina medborgare en ekonomisk och social trygghet. Med syfte att nå en ökad utjämning mellan olika medborgare ska de ekonomiska resurserna omfördelas för att **välståndet** ska kunna förverkligas.

Vad är välfärd?

I själva välfärdsbegreppet ingår förutom en viss uppfyllt nivå av materiell levnadsstandard också sådana aspekter som har med livskvalitet att göra. Att avgöra vad som är välfärd i betydelsen livskvalitet är svårt att göra generellt. Varje individ har troligen sin definition på livskvalitet och på vad ett värdefullt liv är. En del betonar god ekonomi, andra kanske upplever att de har ett ”rikt inre liv” även om de yttre materiella betingelserna är knappa. Det som betraktas som ett fattigt liv av den ene, kan uppfattas som rikt och värdefullt för den andre. Livskvalitet kan handla om oförstörd naturmiljö, gemenskap, inflytande och möjligheter till självförverkligande. Den amerikanske psykologen **Abraham Maslow** menade att behovsbegreppet inte var tillräckligt för att förklara och förstå det specifika i människans existens. Utöver de rent kroppsliga behoven finns också själsliga såsom behov av trygghet och fasta ramar, omsorg och värme och behov av att prestera och få erkännanden.

Med utgångspunkt från den **humanistiska psykologin** har den finländske sociologen **Erik Allardt** delat in välfärden i tre kategorier.

- **Att ha**

Med detta avses sådana grundläggande fysiologiska behov som mat för dagen, kläder på kroppen och tak över huvudet. Allardt innefattar i detta också sådant som hälsa och utbildning.

- **Att älska**

Utöver de rent fysiologiska behoven har vi också psykologiska och sociala. Vi behöver få behoven av gemenskap tillgodosedda både i familjen, i vänskretsen och i det s.k. närsamhället.

- **Att vara**

Individen måste ges möjligheter att förverkliga sig själv. Det kan handla om åtnjutande av social prestige, att ha ett gott anseende eller att bli sedd. Det kan också handla om en känsla av att vara behövjd och oersättlig, att betyda något för familjen eller för arbetet. Hit hör också möjligheter till aktivitet och möjligheter att påverka. Det inbegriper därmed politiska resurser att delta i och forma samhällslivet.

Ur ett individuellt perspektiv ges så välfärdsbegreppet, förutom de grundläggande kraven som mat, kläder och husrum, också en psykologisk och social aspekt.

Välfärdsstaten – demt goda samhället

I ett samhällsligt perspektiv innefattas välfärdsbegreppet också av att alla ska få sina behov tillgodosedda. Den ”goda” staten förväntas ta ansvar för varje medborgare. Ett välfärdssamhälle får därför inte inrymma för stora skillnader mellan invånarna. Oftast genomgår ett land en ekonomisk utveckling som till att börja med endast tillfredsställer en liten grupp i samhället. Möjligen passar begreppet välstånd bättre för denna utveckling. Ökade resurser för ett land ger ökat välstånd men behöver inte nödvändigtvis ge ökad välfärd. Ekonomisk rikedom omvandlas till social välfärd för alla medborgare först genom politiska insatser.

En **välfärdsstat** grundläggs först när de ekonomiska resurserna erhållits och dessa dessutom fördelats på ett jämlikt sätt genom politisk handling. Så blir begreppet välfärdsstat en benämning på en stat vars politiska mål är att uppnå en viss nivå av social, ekonomisk, politisk och kulturell jämställdhet bland sina medborgare. Genom överföringar av de ekonomiska resurserna sker en omfördelning mellan samhällsgrupper och mellan olika perioder i livet. Så överförs medel från t.ex. välbärgade till fattiga, från yrkesverksamma till barn och pensionärer. Eftersom demokrati förutsätter en viss grad av ekonomisk jämlikhet har de flesta västliga demokratier utvecklat någon form av socialpolitik.

Medlet för samhället att ta ansvar för sina medborgare utgörs av **socialpolitiken**. **Målet** är att utjämna skillnader i medborgarnas ekonomiska, sociala och politiska resurser. Konkret handlar det således om en medveten politik för att skapa trygghet åt alla medborgare och att ge omsorg åt svaga grupper i samhället.

Omfördelning av samhällets resurser kan ske **horisontellt**, **vertikalt** eller med hänsyn till **utsatthet**. Den horisontella omfördelningen avser den resursfördelning som sker genom att de ålderskategorier som är aktiva i yrkeslivet ”delar med sig” till de inaktiva, dvs. barn och pensionärer. Den vertikala omfördelningen sker från de som har det bättre ställt till dem som har det sämre. Ibland är verksamheten inriktad på de mer utsatta medborgarna, s.k. riskomfördelning, ibland syftar den till att alla ska få det bättre och ges ökade möjligheter. Så utgör arbetsmarknadspolitik, bostadspolitik och familjepolitik självklara delar av socialpolitiken.

Under 1990-talet har de sociala trygghetssystemen i många europeiska stater tvingats till nedskärningar vilket skapat en debatt om systemets utformning och räckvidd. Många stater har haft budgetproblem som krävt nedskärningar i den offentliga sektorn och ett allt mindre antal av medborgarna har fått del av den sociala välfärden. Begreppet tvätredjedelssamhälle har använts för att belysa att den ekonomiska ojämlikheten ökat.

Förslag om att ersätta skattefinansieringen med egenavgifter har lagts på många håll och tankar om att det grundläggande skydds nätet skulle kunna kompletteras med privata försäkringar har väckts. I Sverige kan man urskilja två motsatta synsätt på välfärdspolitiken. Den ena inriktningen betonar de statliga och kommunala insatserna, medan den andra vill se individuella och privata insatser som garanti för välfärden.

Etikbegreppet

I alla samhällsbildningar förekommer normer för människors samverkan och umgänge med varandra. Det grekiska ordet **ethos** betyder egentligen samma sak som det latinska *mores*, sedelära, men med tiden har begreppen fått lite annorlunda innebörd. Moralen har kommit att avse själva handlingen, det vi eller andra gör, medan etiken inriktats på tankarna bakom handlandet. En sådan distinktion mellan de båda begreppen skulle kunna tolkas som att moral, regler för handlandet, är något vi alla har. Även om vi handlar omoraliskt är vi medvetna om just det omoraliska i handlandet. Etik kräver däremot en utgångspunkt eller en föreställning bakom handlandet och blir därmed något som inte är uppnått av alla.

Etik blir, enligt denna definition, ett förhållningssätt till företeelser i vår omvärld. Det är utifrån vår etiska grundsyn som vi tolkar det vi själva och våra medmänniskor gör. Handlar vi i enlighet med vår etiska grundsyn känner vi oss tillfredsställda. Om vi däremot handlar mot denna vår grundsyn känner vi skuld och självanklagelse.

I viss mån är de etiska normerna **sociala produkter** samtidigt som de utgör ett nödvändigt förhållningssätt för **samhällets** fortsatta existens. Så skulle **samhället**, omvänt, kunna betraktas som **den sociala produkten av de etiska normerna**. Etiken är en grund för vår lagstiftning samtidigt som den går utöver själva lagstiftningen då den är en oskriven lag. Etiken är också en föreställning om ”det goda livet” och ”det goda samhället”.

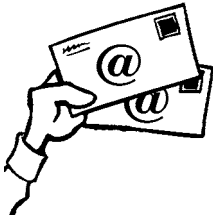
Ibland skiljer man på **individuell etik** och **social etik**, men då de flesta etiska frågor utgår från samspelet mellan människor innefattar etikbegreppet nödvändigtvis ett socialt perspektiv. Man skulle dock kunna tala om en särskild **samhällsetik** i den betydelsen att det finns en del frågor som direkt påverkar lagstiftningen.

Samhällsetiken skulle kunna röra frågor som;

- de mänskliga rättigheterna
- rättvis fördelning av resurser
- mediapolitik
- rättssäkerhet
- dödsstraff, abort, dödshjälp.

Som samhällsmedborgare och yrkesutövare ställs vi inför etiska problem. Att ha en genomtänkt etik, innefattande människosyn och empati, blir allt viktigare i ett samhälle där auktoriteter förlorar i betydelse. Sådana tidningsrubriker som de vilka inleder kapitlet Etik och moral i samhällslivet i Reflex påvisar två tendenser; dels en ökad brist på etik bland makthavarna, men också ett ökat intresse för att lyfta fram etikfrågor till debatt.

Nu är det dags för studiearbete 4!

Studieenhet 5

Valfritt problemområde

Samhällskunskap är ett mycket brett ämne, som egentligen består av de fyra moderämnena statsvetenskap, nationalekonomi, sociologi och kulturgeografi. Inom varje område finns ett oräkneligt antal problemområden. En kurs på 100 poäng kräver därför ett urval och en specialisering. Vad som känns angeläget avgörs naturligtvis av de pågående förändringarna i samhället. En samhällsvetare måste kunna se förändringarna i samhället redan innan de börjar och dessutom studera dessa förändringar ur många olika perspektiv. Hela världen är arbetsfältet och problemen kan vara av lokal, regional, nationell och internationell karaktär.

I denna sista studieenhet får du möjlighet att välja ett problem utifrån några teman. Du ska studera en tendens eller ett förhållande och du får möjlighet att koncentrera dig på en fråga eller ett problem som du valt utifrån vad du själv finner angeläget.

Målet med denna studieenhet är att du ska tillämpa det mer vetenskapliga arbetssätt, som varit utgångspunkt i kursen och, som du tränat upp vid de olika delmomenten.

Tidens ideal

Idrott, pengar och demokrati

Kvinnorna i samhällslivet

Kommunal demokrati

Regeringsfrågan i svensk politik

Terrorism

Val av ämne

Ovan nämnda kapitel ut Reflex utgör teman för denna studieenhet. Inom dessa teman är du fri att välja en ”snävare” frågeställning. Texten i boken är tänkt att fungera som en inspiration. Genom att läsa den får du säkert idéer om vad som kan vara intressant och värt att undersöka.

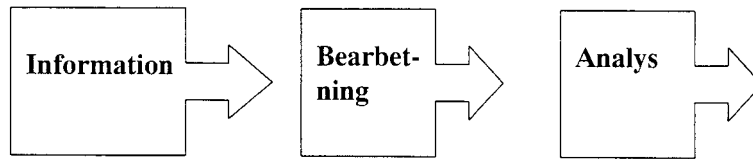
Problemformulering

Inrikta dig på ett av de teman som presenterades ovan. När du fått en idé eller ett uppslag till ett ämne formulerar du problemet som ska bli utgångspunkten för din undersökning. Ställ frågor till dig själv och försök avgränsa ämnet och urskilja någon eller några frågeställningar. Klargör också motiveringen till de frågor du vill försöka besvara.

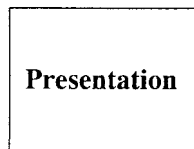
Det undersökande arbetssättet

Efter att du formulerat ditt problem är det bara att gå vidare och arbeta efter den modell som presenterades i början av studiehandledningen.

Alltså

Efter dessa steg i forskningsprocessen är du så framme vid det sista steget;

Dina resultat på denna sista uppgift ska presenteras i en **uppsats**. du ska i denna uppsats visa att du är väl insatt i det ämne du skriver om, hur du gått tillväga när du letat fram material och att du har ett kritiskt och ifrågasättande förhållningssätt. du ska disponera och presentera resultatet på ett förståeligt och "eget" språk. Följ anvisningarna för hur man går tillväga vid uppsats-skrivande på s. 21-25 i Reflex.

Uppsats - opponentskap

När uppsatsen är färdig skickar du in den till oss. Tänk på att också om du skickar in uppsatsen med e-post bör den vara formellt korrekt, med försättsblad, innehållsförteckning, paginering (sidnumrering) etc.

Observera att den färdiga uppsatsen bör vara oss tillhanda senst 3 veckor innan du får ut ditt betyg.

Efter att vi fått in din uppsats får du en annan uppsats att opponera skriftligt på. Här följer en anvisning för opponentskap:

Opponenten sammanfattar uppsatsens innehåll. Man beskriver syftet och påvisar hur författaren följt upp frågeställningarna och löst uppgiften. Därefter behandlas följande punkter:

- **Titels överensstämmelse** med innehåll och frågeställningar.
- **Syfte och frågeställningar.** Framkommer syftet klart och tydligt? Finns det ett samband mellan syfte och frågeställningar? Skulle författaren kunna utgå från andra frågeställningar? Är frågeställningarna relevanta?
- **Avgränsningar.** Har författaren gjort avgränsningar och i så fall; motsvarar dessa omständigheterna? Finns det uppgifter/perspektiv som borde funnits med eller sådana

som kunde utelämnats med tanke på syftet? Finns andra lösningar?

- **Dispositionen.** Dispositionen är avgörande för hur läsaren uppfattar det som ska meddelas och stor vikt bör därför läggas vid denna punkt. Är dispositionen naturlig och lämplig eller kunde materialet disponerats på annat sätt? Metoden. Har författaren gått metodiskt riktigt tillväga? Används den mest lämpade metoden för uppsatsens syfte? Redogör författaren för sin metod och varför just denna valts? Borde någon annan, för ämnet mer lämpad, metod använts?
- **Källmaterialet.** Vilka källor har använts? Har ett bra urval gjorts eller kunde andra källor valts istället? Visar författaren den medvetenhet om forskningsläget som krävs eller har han/hon förbiset central vetenskaplig litteratur?
- **Formalia.** Är uppsatsen utformad på ett formellt riktigt sätt avseende rubriker, hänvisningar, citat, referat, litteratur och källor och språkbehandling? Man bör dock inte uppehålla sig vid denna punkt för länge. Alla brister behöver inte tas upp då sådan kritik kan ta uppmärksamheten från själva innehållet.
- **Sammanfattande omdöme.** I sitt slutliga omdöme bör opponenter hålla sig till själva behandlingen av ämnet. Man bör se till syftet och hur författaren arbetat för att uppnå detta samt hur han/hon slutligen lyckats eller misslyckats.

Opponentens uppgift är att ge **konstruktiv kritik**. En uppsats eller rapport är inte dålig för att den innehåller brister. Kritiken syftar till positiva förändringar och opponenter ska försöka ha ett positivt förhållningssätt och inte glömma att lyfta fram det som är bra.

Har du uppfyllt målen?

När du är färdig med uppsatsen och har genomfört en opposition av en annan uppsats är du också färdig med kursen i Samhällskunskap B. du har säkert lagt ned mycket tid på dina studier och har därmed fördjupat dina kunskaper i ämnet.

Du har så uppnått de mål som kursplanen fastslår genom att du under kursens gång har

- blivit förtrogen med hur politiska, ekonomiska, geografiska och sociala förhållanden formar såväl vårt eget som det internationella samhället,
- tillämpat samhällsvetenskapliga modeller och metoder på komplexa samhällsfrågor,
- hämtat information från olika källor och medier vilka du också kritiskt granskat och tolkat,
- intagit ett kritiskt förhållningssätt till olika samhällsfrågor och till samhällets utveckling,
- använt ett grundläggande samhällsvetenskapligt perspektiv när du analyserat olika frågor och därmed blivit medveten om hur orsaker, konsekvenser och åtgärder hänger ihop.

Utifrån studier om demokrati, mänskliga rättigheter, interkulturell kommunikation, EMU, globaliseringen, den ekonomiska världsordningen och statens funktion och organisation har du erhållit kunskaper om **nutida samhällsförhållanden** och **samhällsfrågor**. Du har därmed ökat dina förutsättningar att **aktivt delta i samhällslivet** och har nu en **beredskap att hantera förändringar i samhället**.

Vill du ytterligare bredda och fördjupa dina kunskaper både i ämnet och det samhällsvetenskapliga arbetssättet kan du fortsätta och läsa Samhällskunskap C.

Lenah Skärstrand

Textbilaga

Förenta Nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Antagen den 10 december 1948.

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de fri- och rättigheter som uttalas i denna förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Ingen åtskillnad får vidare göras på grund av den politiska, juridiska eller internationella ställning som intas av det land eller område till vilket en person hör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4

Ingen får hållas i slaveri eller trälldom; slaveri och slavhandel i alla dess former är förbjudna.

Artikel 5

Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6

Var och en har rätt att överallt erkännas som person i lagens mening.

Artikel 7

Alla är lika inför lagen och är utan åtskillnad berättigade till samma skydd från lagens sida. Alla är berättigade till samma skydd mot varje åtskillnad i strid med denna förklaring och mot varje framkallande av sådan åtskillnad.

Artikel 8

Var och en har rätt till verksam hjälp från sitt lands behöriga domstolar mot handlingar som kränker de grundläggande rättigheter som tillkommer honom genom lag eller författning.

Artikel 9

Ingen får godtyckligt anhållas, fängslas eller landförvisas.

Artikel 10

Var och en är under full likställdhet berättigad till rättvis och offentlig rannsaking inför en oavhängig och opartisk domstol för att fastställa såväl hans rättigheter och skyldigheter som varje anklagelse mot honom för brott.

Artikel 11

- 1 Var och en som blivit anklagad för en straffbar gärning har rätt att betraktas som oskyldig till dess hans skuld blivit lagligen fastställd vid en offentlig rättegång, under vilken han åtnjutit alla för sitt försvar nödvändiga garantier.
- 2 Ingen får dömas för en handling eller underlåtenhet som vid tidpunkten då den begicks inte var straffbar enligt inhemsk eller internationell rätt. Inte heller får högre straff utmätas än vad som var tillämpligt vid tidpunkten då den straffbara gärningen begicks.

Artikel 12

Ingen får utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens, eller för angrepp på heder och anseende. Var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 13

- 1 Var och en har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort.
- 2 Var och en har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt eget land.

Artikel 14

- 1 Var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse.
- 2 Denna rätt får inte åberopas vid lagliga åtgärder vars verkliga anledning är icke-politiska brott eller handlingar som strider mot Förenta Nationernas ändamål och grundsatsar.

Artikel 15

- 1 Var och en har rätt till nationalitet.
- 2 Ingen får godtyckligt berövas sin nationalitet eller förmenas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16

- 1 Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De har lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid upplösning av äktenskap.

- 2 Äktenskap får ingås endast med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke.
- 3 Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till skydd från samhället och staten.

Artikel 17

- 1 Var och en har rätt att äga egendom såväl ensam som i förening med andra.
- 2 Ingen får godtyckligt berövas sin egendom.

Artikel 18

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor.

Artikel 19

Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för var och en att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, motta och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.

Artikel 20

- 1 Var och en har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.
- 2 Ingen får tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21

- 1 Var och en har rätt att ta del i sitt lands styrelse direkt eller genom fritt valda ombud.
- 2 Var och en har rätt till lika tillträde till allmän tjänst i sitt land.
- 3 Folkets vilja ska utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Denna vilja ska uttryckas i periodiska och verkliga val, som ska äga rum med tillämpning av allmän och lika rösträtt samt hemlig röstning eller likvärdiga fria röstningsförfaranden.

Artikel 22

Var och en har i sin egenskap av samhällsmedlem rätt till social trygghet, och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som är oundgängliga för hans värdighet och för en fri utveckling av hans personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete, med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser.

Artikel 23

- 1 Var och en har rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet.
- 2 Var och en har utan åtskillnad rätt till lika lön för lika arbete.
- 3 Var och en som arbetar har rätt till rättvis och tillfredsställande ersättning, som tillförsäkrar honom själv och hans familj en människovärdig tillvaro och som, där så är nödvändigt, kompletteras med andra medel för socialt skydd.
- 4 Var och en har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar till skydd för sina intressen.

Artikel 24

Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande en rimlig begränsning av arbetstiden och regelbunden semester med bibehållen lön.

Artikel 25

- 1 Var och en har rätt till en levnadsstandard som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, vidare rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter som han inte kunnat råda över.
- 2 Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn, vare sig de är födda inom eller utom äktenskapet, ska åtnjuta samma sociala skydd.

Artikel 26

- 1 Var och en har rätt till undervisning. Undervisningen ska vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära undervisningen ska vara obligatorisk. Yrkesundervisning och teknisk undervisning ska vara allmänt tillgänglig. Den högre undervisningen ska stå öppen i lika mån för alla på grundval av deras duglighet.
- 2 Undervisningen ska syfta till personlighetens fulla utveckling och till att stärka respekten för människans grundläggande fri- och rättigheter. Undervisningen ska främja förståelse, tolerans och vänskap mellan nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt befördra Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.
- 3 Rätten att välja den undervisning som ska ges åt barnen tillkommer i främsta rummet deras föräldrar.

Artikel 27

- 1 Var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konsten samt att bli delaktig i vetenskapens framsteg och dess förmåner.
- 2 Var och en har rätt till skydd för de moraliska och materiella intressen som härrör från varje vetenskapligt, litterärt eller konstnärligt verk som han är upphovsman till.

Artikel 28

Var och en har rätt till en social och internationell ordning där de fri- och rättigheter som uttalas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

Artikel 29

- 1 Var och en har plikter mot samhället, som är förutsättningen för den fria och fullständiga utvecklingen av hans personlighet.
- 2 Vid utövandet av sina fri- och rättigheter får var och en underkastas endast sådana inskränkningar, som blivit fastställda i lag, i uteslutande syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter, samt att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.
- 3 Dessa fri- och rättigheter får inte i något fall utövas i strid med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30

Ingenting i denna förklaring får tolkas som om det skulle ge någon stat, grupp eller person rätt att ägna sig åt verksamhet eller utföra handlingar som syftar till att omintetgöra någon av de fri- och rättigheter som uttalats här.

Konventionen om barnets rättigheter – en förkortad version

Antagen 20 november 1989

Artikel 1

Ett barn – det är varje människa i världen under 18 år.

Artikel 2

Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3

Barnets bästa ska alltid komma i främsta rummet.

Artikel 4

Konventionsstaterna ska sträva efter att till det yttersta av sina tillgängliga resurser söka förverkliga barnets sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter. När resurserna inte räcker till bör man söka lösningar genom internationellt samarbete.

Artikel 6

Varje barn har rätt att överleva och att utvecklas.

Artikel 7

Barnet har rätt till ett namn och en nationalitet. Barnet har rätt, så långt det är möjligt, att få veta vilka föräldrarna är.

Artikel 9

Barnet ska inte hållas åtskilt från sina föräldrar mot sin vilja, utom när det är för barnets bästa. Barn som inte bor med båda sina föräldrar ska ha rätt att träffa båda två regelbundet.

Artikel 10

Ansökningar från familjer som vill återförenas över statsgränser ska behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt.

Artikel 12-15

Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det. När domstolar och myndigheter behandlar fall som rör barnet ska barnet höras och barnets intresse komma i första rummet. Barnets rätt till tankefrihet, samsvetsfrihet och religionsfrihet ska respekteras.

Artikel 18

Båda föräldrarna har gemensamt det primära ansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Barnets bästa ska för dem komma i främsta rummet.

Artikel 19

Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller andra vårdnadshavare.

Artikel 20-21

Barnet, som berövats sin familjemiljö, ska ha rätt till alternativ omvårdnad. Vid adoption ska staterna säkerställa barnets bästa i enlighet med gällande lagar.

Artikel 22

Flyktingbarnet har rätt till skydd och hjälp om det kommer ensamt eller tillsammans med föräldrar eller annan person.

Artikel 23

Varje barn med fysiskt eller psykiskt handikapp har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som möjliggör dess aktiva deltagande i samhället.

Artikel 24

Barnet har rätt till hälso- och sjukvård. Alla länder ska arbeta för att minska spädbarnsdödligheten och bekämpa sjukdomar och undernäring och avskaffa traditionella, hälsofarliga sedvänjor. Gravida kvinnor och nyblivna mödrar har rätt till hälsovård.

Artikel 28-29

Barnet har rätt till gratis grundskoleutbildning. Undervisningen bör förbereda barnet för livet, utveckla respekt för mänskliga rättigheter och fostra i en anda av förståelse, fred, tolerans och vänskap mellan folken.

Artikel 30

Barnet, som tillhör minoritetsgrupper eller ursprungsfolkningar, har rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion.

Artikel 31

Barnet har rätt till lek, vila och fritid.

Artikel 32

Barnet har rätt att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande samt mot hårt arbete som skadar eller hindrar barnets skolgång och äventyrar barnets hälsa.

Artikel 33

Barnet har rätt att skyddas från olaglig användning av narkotika.

Artikel 34

Barnet har rätt att skyddas mot alla former av sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi.

Artikel 35

Bortförande, försäljning eller handel med barn ska förhindras.

Artikel 37

Inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning. Inget barn får olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. Barnet får inte bestraffas med livstids fängelse eller dödsstraff. Varje frihetsberövat barn ska behandlas humant och med respekt. Barnet har rätt att snarast möjligt få juridisk hjälp. Barnet i fängelse har rätt till kontakt med och besök av sin familj.

Artikel 38

Inget barn under 15 år får användas för direkt deltagande i väpnade konflikter. Ingen får värva så unga barn som soldater till väpnade konflikter.

Artikel 39

Barnet som blivit offer för vanvård, utnyttjande, försummelse, tortyr, väpnade konflikter eller annan omänsklig behandling har rätt till rehabilitering och social återanpassning.

Artikel 40

Barnet, som är anklagat för brott eller blivit dömt för straffbara handlingar, har rätt till en behandling som främjar barnets känsla för värdighet och för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Artikel 41

Rättigheterna i konventionen gäller inte om andra nationella lagar ger barnet större möjligheter att förverkliga rättigheterna.

Artikel 42

De stater som anslutit sig till konventionen åtar sig att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland vuxna och barn.

Artikel 43-45

Bestämmelser om hur alla länder som anslutit sig till konventionen ska arbeta för att förverkliga den. En övervakningskommitté inom FN granskar konventionsstaternas rapporter. FN-organ och frivilligorganisationer kan också delta med information till FN.

Artikel 46-54

Regler om hur stater kan ansluta sig till konventionen och när dessa börjar gälla. Konventionsstater kan inte reservera sig mot artiklar som strider mot konventionens ändamål och syfte.